

# כולם מוזמנים לבית הכנסת או רק גברים מגיל 18 ומעלה? – על מקומם של ילדים בבית הכנסת

הרב צבי יהודה לפיד

- א. דיון עקרוני בהבאת ילדים לבית הכנסת
- ב. גיל בר מצווה ומעלה
- ג. מגיל חינוך עד גיל בר מצווה
- ד. מלידה עד גיל שש
- ה. לסיום

אחת השאלות שכל אב שואל את עצמו היא מתי להביא את ילדיו לבית הכנסת? שאלה זו נכונה הן במישור הפרטי-החינוכי הן במישור הקהילתי – כיצד שומרים על אווירה נכונה בתפילה מחד גיסא, ומחנכים את ילדינו לחיבור לתפילה ולבית הכנסת מאידך גיסא.

בבסיס השאלה עומד האתגר כיצד נחנך את הילדים להבנת חשיבותם של התפילה ובית הכנסת. מצד אחד, כאשר כבר מגיל קטן מגיעים לבית הכנסת, זה נהיה חלק מטבעו וממהותו של הילד, חלק מחייו. מצד שני, ילדים מטבעם אינם יושבים בשקט והם עלולים להפריע לשאר המתפללים.

## א. דיון עקרוני בהבאת ילדים לבית הכנסת

מקור אחד העוסק בכך הוא מצוות הקהל. בזמן המקדש, בחג הסוכות של השנה השמינית התקיים מעמד "הקהל" שבו התאסף כל עם ישראל בבית המקדש וקראו בתורה. מי צריך להגיע? גברים, נשים וטף. מדוע להביא ילדים קטנים שאינם

מבינים דבר מדברי התורה הנקראים במעמד? את השאלה הזאת שואלת הגמרא,<sup>1</sup> ועונה: "טף למה באים? ליתן שכר למביאייהן". הנחלת יעקב מסביר: "דעל ידי זה יכנס יראה בלבבם בגדלותם ועל ידי כן יקבלו שכר". הטף אינו בא ללמוד, אלא בא לחוות ולקבל קדושה מהמעמד הנשגב. תוספות<sup>2</sup> הוסיפו: "ועל זה סמכו להביא קטנים לבית הכנסת".

מקור נוסף הוא דברי רבן יוחנן בן זכאי<sup>3</sup> שאמר על תלמידו רבי יהושע "אשרי יולדתו", ופירשו בגמרא שגדלותו היא בזכות אימו שבשעת עיבורה הייתה נכנסת לבית המדרש, ולאחר שנולד הכניסה את עריסתו לבית הכנסת<sup>4</sup> כדי שיתדבק באוזניו דברי תורה.

ממקורות אלו אנו רואים את השפעת התורה והתפילה על ילד כבר בהיותו קטן אף שאינו בר הבנה.

השולחן ערוך והרמ"א הביאו להלכה בכמה מקומות שנכון להביא ילדים לבית הכנסת: הרמ"א כותב:<sup>5</sup> "וילמד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא". המשנה ברורה במקום מסייג: "והקטנים ביותר הרצים ושבים בבית הכנסת בשחוק מוטב שלא להביאם". אולם נראה שהרמ"א מתכוון גם לקטנים ממש, שהרי מביא שילמד את הקטנים לענות אמן, שמהרגע שיעשו זאת יש להם חלק לעולם הבא, ומשמע שמדובר בקטן שעדיין לא יכול לעמוד ביראה.

הרמ"א מוסיף:<sup>6</sup> "ויש שכתבו שמביאים התינוקות לנשק התורה<sup>7</sup> כדי לחנכם במצוות וכן נוהגין".

השולחן ערוך כותב:<sup>8</sup> "מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה", ומרחיב שם המשנה ברורה: "כדי לחנכם במצוות פרסומי ניסא ומטעם זה נוהגין הקהל לקרות

<sup>1</sup> חגיגה ג ע"א.

<sup>2</sup> שם ד"ה כדי.

<sup>3</sup> אבות ב, ח.

<sup>4</sup> ירושלמי יבמות פרק א הלכה ו.

<sup>5</sup> אורח חיים סימן קכד סעיף ו.

<sup>6</sup> אורח חיים סימן קמט סעיף א.

<sup>7</sup> אור זרוע חלק ב הלכות שבת מח.

<sup>8</sup> אורח חיים סימן תרפט סעיף ו.

אלו הפסוקים בקול רם שהם עיקר התחלת הנס וסופו והם איש יהודי... כדי לעורר הקטנים שלא יישנו ויתנו לבם על הקריאה ומקרין אותם הפסוקים כדי לחנכם".<sup>9</sup> גם כאן מעיר המשנה ברורה על פי המגן אברהם<sup>10</sup> שמדובר לא על קטנים ממש שיפריעו. אך לכאורה מוכח שמדובר על ילדים שעדיין לא הגיעו לחינוך, שאחרת מצווה להביאם מדין חינוך.<sup>11</sup>

המשנה ברורה והמגן אברהם באופן עקבי מזהירים לא להביא קטנים על מנת למנוע הפרעה בתפילה. המשנה ברורה כותב בשם השל"ה:<sup>12</sup>

השל"ה קורא תגר על המביאים ילדים לבית הכנסת והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך מטעם כי הילדים משחקים ומרקדים בבית הכנסת ומחללים קדושת בית הכנסת וגם מבלבלים דעת המתפללים ועוד גם כי יזקינו לא יסורו ממנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם להשתגע ולבזות קדושת בהכ"נ אבל כשהגיעו לחינוך אדרבה יביאנו אתו לבהכ"נ וילמדהו אורחות חיים לישיב באימה וביראה ולא יניחנו לזוז ממקומו ויזרזהו לענות אמן וקדיש וקדושה.

גם כאן נראה שהרמ"א חולק, שהרי כתב: "ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום". מוכח שהביאו את הילדים הקטנים ורק אסור לנשקם.

עולה אפוא כי ישנה חשיבות בהבאת ילדים קטנים לבית הכנסת, וכך פוסקים השולחן ערוך והרמ"א, והמשנה ברורה חולק וסובר שאין להביא ילדים מתחת לגיל חינוך. הגדרת המושג ילדים רחבה ועל כן נחלק את דיוננו לגילים השונים. כמובן, הדברים אינם חתוכים וכל ילד ומקרה לגופו, אך נביא עקרונות חשובים בהתאם לגילים השונים.

<sup>9</sup> דבר מדהים לומדים מכאן: יש מקום לשנות דברים בסדר התפילה על מנת לחבר את הילדים. המשנה ברורה כותב: "(יז) קטנים וקטנות – ובלבד שלא יביאו קטנים ביותר שמבלבלין דעת השומעים [מ"א וש"א]: (יח) לשמוע וכו' – ועכשיו בעוונותינו הרבים נהפוך הוא שלבד שאינם שומעים אלא הם מבלבלים שגם הגדולים אינם יכולים לשמוע וכל ביאתם הוא רק להכות את המן וזוהו אין האב מקיים מצות חינוך כלל ובאמת מצד מצות חינוך צריך כל אב להחזיק בניו הקטנים אצלו ולהשיגח עליהם שישמעו הקריאה וכשיגיע הקורא לזכור שם המן האגגי רשאי הקטן להכותו כמנהגו אבל לא שיהיה זה עיקר הבאת הקטן לבית המדרש".

<sup>11</sup> וכן מביא שו"ת חלקת יעקב אורח חיים סימן רלב, ונשאר בתימה על הביאור הלכה שהבין שמדובר בקטן שכבר הגיע לחינוך.

<sup>12</sup> סימן צח ס"ק ג.

## ב. גיל בר מצווה ומעלה

בגיל זה הילד כבר מחויב במצוות ובתפילה במניין, אך לא ברגע אחד הופכים להיות בעלי תפילה. כפי שבא לידי ביטוי בהלכה שאין הוא יכול להיות שליח ציבור קבוע עד "שיתמלא זקנו"<sup>13</sup>. אמנם הילד נמצא בבית הכנסת אך ייתכן שיחווה קושי להחזיק מעמד במהלך התפילה כולה – יכולת הריכוז, ה"שעמום", הילד עוד צעיר. בשלב זה על האב להיות קשוב לילד אם צריך לצאת להתאוורר וכו' כדי להאהיב עליו את התפילה, ולא ח"ו ההפך. בשלב זה הבחירה הפנימית של הילד מתפתחת ואנו רוצים לחזק אצלו את הרצון. ילד שמגיל קטן היה שותף פעיל בתפילה, כבר ירגיש משמעותי, אך עדיין הוא אינו חלק אינטגרלי ממארג התפילה. ככל שנשכיל בשלב הזה לשלב אותו בתפילה, בתפקידים שניתן לו, הוא ירגיש שהוא נמצא במקומו הטבעי והוא חלק מהתפילה. בשלב זה חשוב שלילד יהיה מקום. תפקיד האב והקהילה למצוא את הדרכים לגרום לילד להרגיש מעורבות פעילה – לתת לו מדי פעם להיות שליח ציבור בערבית, לקרוא בתורה (שני וחמישי) וכדו', וכמובן גם אם תהיה טעות כלשהי להעיר לו בעדינות על מנת שיישאר עם טעם טוב.

## ג. מגיל חינוך עד גיל בר מצווה

בגיל 6-7, הילד עדיין אינו מחויב במצוות אך יש עליו דין חינוך. הוא אינו יכול להתפלל את כל התפילה, אנו רוצים לפתח אצל הילד את התחושה שבית הכנסת הוא מקום נעים שכיף להיות בו והוא רצוי בו. בשלב הזה חשוב לדעת לשלב ילדים בחלקים שגם קטנים יכולים להשתתף בהם ולא נדרש דווקא גיל מצוות. כגון: פסוקי דזמרא, קבלת שבת, אנעים זמירות, גלילת ספר תורה, ימלוך וכד'. מעבר לכך, יש לעשות לילדים פעילויות, כגון: תפילת ילדים, לימוד משותף של הורים וילדים וכד'.<sup>14</sup> אפשר לארגן ספריית קריאה לילדים שיהיו בה ספרי קודש, כגון סיפורי צדיקים וכד'.

<sup>13</sup> שולחן ערוך אורח חיים סימן נג סעיף ו: "אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו מפני כבוד הציבור אבל באקראי משהביא שתי שערות יוכל לירד לפני התיבה".

<sup>14</sup> וכן צריך למצוא הפתעות קטנות להביא לילדים כדי שיצאו עם חוויה מתוקה מבית הכנסת. כמובן, חשוב לא להרבות הן מצד הבריאות הן מצד שהילדים יאבדו את מהות הבית כנסת ויחשבוהו כקיוסק.

החשש להביא ילדים בגיל זה מובן ביותר, שהרי הילד עלול לגרום להפרעה בתפילה. אך האתגר מביא אותנו לתהליך חינוכי חשוב. אל לנו לברוח ממנו, אדרבה יש להביא את הילדים וללמדם כיצד מתנהגים ומכבדים את בית הכנסת.<sup>15</sup>

#### ד. מלידה עד גיל שש

בגיל זה הילדים עדיין אינם ברי הבנה ועלולים להפריע – האם בכלל יש טעם וסיבה להביא אותם?

בגיל זה הילד מתחיל להבין, וכדברי הרמ"א:<sup>16</sup> "וילמד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא". אף בקטנים ממש יש עניין להביאם לבית הכנסת וללמדם לענות אמן.

אך ישנם טעמים נוספים להבאתם. הטעם הראשון הוא טעם רוחני. הזכרנו לעיל את רבי יהושע שרבן יוחנן בן זכאי שיבח את אימו – "אשרי יולדתו" – שעוד בהיותו בעריסה הביאה אותו לשמוע קול תורה ותפילה.

התורה והתפילה משפיעות על ילד עוד בהיותו קטן, אף שאינו בר הבנה. החוויה של הימצאות בבית הכנסת ושמיעת קול התורה והתפילה נחרטות עמוק בליבו של הילד הקטן ומשפיעות עמוקות על התפתחותו וגדילתו בתורה ובתפילה.

נקודה זו של חוויה רוחנית אף לפני ההבנה מצאנו גם במצוות ההקהל, שמביאים אפילו תינוקות. אור החיים הקדוש מסביר:<sup>17</sup>

אמר הטעם הגם שלא הגיעו ללמוד אף על פי כן ישמעו ולמדו ליראה את ה' פירוש לחנכם ליראת שמים... כי כשהקטנים מתחנכים מתחילתם ליראה יתיסד בהם יראת ה' כל ימיהם.

טעם נוסף להבאת התינוקות הוא האימהות. וכאן ניגע בנקודה חשובה – הקהילה. אחד הדברים החשובים ביותר לאדם הוא השתייכות לקהילה, במיוחד בעידן המודרני שבו כל אדם חי לעצמו. קהילה איננה רק גברים אלא משפחה שלמה. ואם אנחנו מבינים שהקהילה של בית הכנסת היא הקהילה שאליה האדם משייך את עצמו,

<sup>15</sup> ישנם מקומות שבהם אף אם הילד מגיע רק לשם משחק בסביבת בית הכנסת, הוא כבר בוחר להשתייך לחברה חיובית תורנית, ילדים הקשורים לבית הכנסת. זה חשוב במיוחד בערים שגרים בהן הרבה שאינם שומרי מצוות ואנו רוצים לייחד ולחבר את הילדים הקשורים לבית הכנסת.

<sup>16</sup> רמ"א אורח חיים סימן קכד סעיף ו.

<sup>17</sup> אור החיים דברים לא, יג.

מובן שגם אשתו משתייכת לאותה הקהילה, וגם הנערים ואפילו הילדים הקטנים הם חלק מהקהילה, וחשוב מאוד שכל חלקי המשפחה ייטלו חלק.

אמנם רק הגברים מחויבים בשלוש תפילות ביום. אך אישה שרוצה להתפלל צריכה להרגיש שבית הכנסת הוא גם מקומה. יתרה מזאת, רצוי ליצור מפגשים ואירועים לנשות בית הכנסת כדי שירגישו משמעות להשתייך לקהילת נשים זו. אפשר לקבוע ערבים קהילתיים, הרצאות, שבתות קהילה וכו' על מנת שגם האימהות יהוו חלק מהקהילה.

בבית כנסת שבו נהוג לא להביא תינוקות, נשים רבות לא יפקדו את בית הכנסת במשך שנים ארוכות, ואולי אף לא יחזרו כלל להתפלל גם כשיוכלו.

מסופר על הרב מרדכי אליהו<sup>18</sup> שהגיע לבית כנסת שהיו בו אנשים צעירים אך לא היו ילדים בבית הכנסת. נראה שבמקום זה לא החשיבו את ביאת הילדים לתפילה והיו מותירים אותם בבית. אחרי קבלת שבת כיבדו את הרב מרדכי אליהו לדרוש, והעלו אותו לבימה שבמרכז ההיכל. עלה הרב אליהו במדרגות הבימה, הרהר ושתק, ולפתע צעק: "אוי, איזה חושך שורר בבית הכנסת שלכם". נבהלו כולם והביטו איש בפני רעהו. אחד הנוכחים שהיה עם הארץ לחש בקול: "אולי כדאי שהגבאי ידליק גם את הנברשות הגדולות שמדליקים אותן רק ביום כיפור..."

המשיך הרב אליהו ואמר: "רבותי, אני רואה כאן חושך נורא, שקשה לי אפילו לתארו". אחד המתפללים קם ממקומו ועלה אל הבימה, ניגש אל הרב והציג את עצמו כרופא עיניים ואמר: "אם כבודו רואה חושך נורא, חוששני שמצבו מסוכן. אני מוכן לפנות את הרב מיד לקליניקה שלי ולבדוק מה אירע לראייתו". ואז, באווירה המתוחה שנוצרה מתוך דאגה לשלומו של האורח הדגול, קרא הרב אליהו בהתרגשות: "בית כנסת שאין מביאים אליו ילדים, חושך איום ונורא שורר בו". ואז פתח ודרש בפניהם על חינוך הילדים ועל חשיבות הבאתם לבית הכנסת, כדי שילמדו איך מתפללים ויכירו את התפילות והמנהגים, ובשנים הבאות הם ימשיכו את חיי הקהילה ויעמידו דורות נוספים של יראי שמים.

## ה. לסיום

ראינו שישנה חשיבות רבה בהבאת ילדים לבית הכנסת הן מצד הילד הן מצד האימהות ויצירת הקהילה. אך מצד שני קיים גם החשש של הפרעה בתפילה. הסברנו שכשם

<sup>18</sup> מובא בספר אביהם של ישראל.

שישנה מצוות חינוך בהבאת ילדים לבית הכנסת, ישנה מצוות חינוך ללמדם כיצד מתנהגים בבית הכנסת.

הבאת הילדים תלויה באופי הילד ובגילו, סוג הקהילה ובסוג ובאורך של התפילות השונות. ההנחיה אינה יכולה להיות גורפת אלא על כל הורה לשקול את הנושא תוך הבנה עמוקה של חשיבות הבאת הילדים לבית הכנסת יחד עם לקיחת האחריות שלא יפריעו למהלך התפילה.

חשוב להדגיש שאם הילד מפריע באמצע תפילה, יש להוציאו החוצה, ואפילו אם אביו באמצע תפילת עמידה עליו להפסיק תפילתו ולהוציא את בנו החוצה על מנת שלא יפריע לשאר המתפללים.